

سلام الغزالي



دانشکده : علوم انسانی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته: مطالعات زنان

گرایش: حقوق زن در اسلام

عنوان پایان نامه:

بررسی مقایسه‌ای ابعاد سلامت روانی - اجتماعی دختران با مجرد قطعی و زنان متأهل

نام دانشجو:

ملیحه گلفام

استاد راهنما:

دکتر سید کاظم رسول‌زاده طباطبایی

استاد مشاور

دکتر شهلا کاظمی پور

مهر ۱۳۹۰



باسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

.....

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان خانم / آقای

تحت عنوان:

را از نظر فرم و محتوی

بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد تأیید می کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
			۱- استاد راهنما
			۲- استاد مشاور
			۳- استاد ناظر (داخلی)
			۴- استاد ناظر (خارجی)
			۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی

آیین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیات علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عنوان پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی که با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه‌ها / رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه است ولی حقوق معنوی پدیدآورندگان محفوظ خواهد بود..

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه / رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه / رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب، نرم‌افزار و یا آثار ویژه (اثر هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده‌ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و بر اساس آئین نامه‌های مصوب انجام می‌شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیات رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا است.

" اینجانب **ملیحه گلفام** دانشجوی رشته **مطالعات زنان** ورودی سال تحصیلی **۱۳۸۷** مقطع **کارشناسی ارشد** دانشکده علوم انسانی متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آئین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود را رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آئین نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنده و یا هر گونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله براساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدین وسیله حق هر گونه اعتراض را از خود سلب نمودم."

امضاء:

تاریخ: ۱۳۹۱ / ۱۲ / ۸

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته

است که در سال در دانشکده

دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب آقای دکتر

، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر

و مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر

از آن دفاع شده است.»

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب دانشجوی رشته مقطع

تعهد فوق و ضمانت اجرایی

آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: تاریخ و امضا:

تقدیم

تقدیم به آنان که گفتند "ربنا الله ثم استقاموا" و نیز روح بلند شهید هادی شفیعی

تقدیر و تشکر

سپاس بیکران پروردگار یکتا را که هستی مان بخشید و به طریق علم و دانش رهنمونمان شد و به هم-نشینی رهروان علم و دانش مفتخرمان نمود و خوشه چینی از علم و معرفت را روزیمان ساخت. بر خود لازم می‌دانم از اساتید بزرگوار راهنما و مشاورم جناب آقای دکتر سید کاظم رسول‌زاده طباطبایی و سرکار خانم دکتر شهلا کاظمی‌پور که همواره از راهنمایی‌های بی‌دریغ آنان بهره‌مند بودم تشکر و قدردانی نمایم. از اساتید محترم؛ جناب آقای دکتر پرویز آزاد فلاح و جناب آقای دکتر سید مهدی اعتمادی فر که زحمت داوری پایان نامه بنده را بر عهده گرفتند کمال تشکر را دارم. در آخر سپاس بی‌دریغ خود را نثار خانواده عزیزم می‌کنم که با همدلی و مساعدت خود در طول اجرای پژوهش همواره تکیه‌گاهی مطمئن برای من بودند...

چکیده

مقدمه: ازدواج به عنوان بنیان تشکیل خانواده از اهمیت بسزایی برخوردار است. اما امروزه با بالا رفتن سن ازدواج و افزایش شمار دختران ازدواج نکرده، لزوم توجه به سلامت این قشر آسیب دیده ضروری می‌نماید. پژوهش حاضر با هدف بررسی مقایسه‌ای ابعاد سلامت روانی - اجتماعی دختران با مجرد قطعی و زنان متاهل اجرا شده است. **روش:** در این پژوهش ابعاد مختلف سلامت روان و سطوح مختلف سازگاری با روش علی-مقایسه‌ای مورد مقایسه قرار گرفت. بدین منظور تعداد ۸۰ نفر از جامعه دختران با مجرد قطعی و زنان متاهل ۳۵-۴۰ ساله از میان شاغلین مناطق ۶ و ۴ تهران به صورت نمونه گیری در دسترس انتخاب شده و به پرسشنامه‌های SCL-90-R و سازگاری بل پاسخ دادند. **یافته‌ها:** نتایج آزمون‌های آماری نشان داد که دختران با مجرد قطعی در مقایسه با زنان متاهل از ۹ بعد سلامت روان؛ در خرده مقیاس‌های وسواسی-اجباری، حساسیت در روابط متقابل، افسردگی، اضطراب، افکار پارانوئیدی و روان گسسته‌گرایی و نیز از ۵ بعد سازگاری در ابعاد سازگاری در خانه و سازگاری کلی به صورت معناداری نمره بالاتری به دست آوردند. **نتیجه‌گیری:** با توجه به نتایج پژوهش حاضر، اهمیت ازدواج در ارتقای سلامت روان و افزایش سطح سازگاری دختران مورد تأیید قرار گرفت که این نتایج، ضرورت رسیدگی فوری به موانع ازدواج و فراهم آوردن شرایط آسان برای ازدواج و هم چنین ارائه خدمات مشاوره‌ای، مددکاری و حقوقی برای آن دسته از دخترانی که به سن مجرد قطعی رسیده‌اند را بیش از پیش نمایان می‌سازد.

کلید واژه‌ها: سلامت روانی، سلامت اجتماعی، مجرد قطعی.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: مقدمه و بیان مسئله

۱-۱- مقدمه	۱۳
۲-۱- بیان مسئله	۱۴
۳-۱- ضرورت‌های پژوهش	۲۰
۴-۱- اهداف پژوهش	۲۲
۵-۱- سوال‌های پژوهش	۲۳
۶-۱- فرضیه‌های پژوهش	۲۳
۷-۱- تعاریف نظری و عملیاتی متغیرهای پژوهش	۲۳
۱-۷-۱- سلامت روانی	۲۳
۲-۷-۱- سلامت اجتماعی	۲۴
۳-۷-۱- تجرد قطعی	۲۴

فصل دوم: گستره مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۱-۲- ازدواج	۲۷
۲-۲- بالا رفتن سن ازدواج	۲۸
۳-۲- تجرد قطعی	۳۲
۴-۲- مفهوم سلامت	۳۵
۵-۲- الگوهای سلامت	۳۸
۱-۵-۲- الگوی پزشکی	۳۸
۲-۵-۲- الگوی محیطی	۳۹
۳-۵-۲- الگوی کلی نگر	۴۱
۴-۵-۲- ابعاد سلامت	۴۲

۴۲	۱-۶-۲- سلامت جسمانی
۴۲	۲-۶-۲- سلامت هیجانی
۴۳	۳-۶-۲- سلامت عقلانی
۴۳	۴-۶-۲- سلامت معنوی
۴۴	۵-۶-۲- سلامت روانشناختی
۴۵	۷-۲- نظریات مطرح شده درباره سلامت روان
۴۵	۱-۷-۲- رویکرد روان تحلیلی
۴۶	۱-۱-۷-۲- رویکرد روان تحلیلی فروید
۵۱	۲-۱-۷-۲- رویکرد روانشناسی تحلیلی یونگ
۵۶	۲-۷-۲- رویکرد انسانگرایی
۶۰	۳-۷-۲- رویکرد روانی- اجتماعی اریکسون
۶۶	۴-۷-۲- تئوری علت اجتماعی
۶۹	۵-۷-۲- تئوری انتخاب اجتماعی
۷۰	۸-۲- دیدگاه اسلام
۷۵	۹-۲- سلامت اجتماعی
۷۷	۱-۹-۲- مفهوم سازگاری
۸۰	۲-۹-۲- نظریات مطرح شده درباره سازگاری
۸۰	۱-۲-۹-۲- سازگاری از دیدگاه روان تحلیلی
۸۰	۲-۲-۹-۲- نظریه رشد روانی- اجتماعی اریکسون
۸۱	۳-۲-۹-۲- دیدگاه انسانگرایانه راجرز
۸۲	۱۰-۲- پیشینه پژوهشی

فصل سوم: شیوه اجرای پژوهش

۷۱	۱-۳- نوع پژوهش
۷۱	۲-۳- جامعه آماری پژوهش
۷۲	۳-۳- گروه نمونه و روش نمونه‌گیری
۷۲	۴-۳- ابزار گردآوری داده‌های پژوهش
۷۳	۱-۴-۳- پرسشنامه سازگاری بل

۷۵ پرسشنامه SCL-90-R
۷۶ مقیاس شکایات جسمانی ۱-۲-۴-۳
۷۷ مقیاس وسواس و اجبار ۲-۲-۴-۳
۷۸ مقیاس حساسیت در روابط متقابل ۳-۲-۴-۳
۷۸ مقیاس افسردگی ۴-۲-۴-۳
۷۸ مقیاس اضطراب ۵-۲-۴-۳
۷۸ بعد پرخاشگری ۶-۲-۴-۳
۷۹ مقیاس ترس مرضی ۷-۲-۴-۳
۷۹ مقیاس افکار پارانوئیدی ۸-۲-۴-۳
۷۹ مقیاس روان گسستگی ۹-۲-۴-۳
۸۰ سوال های اضافی ۱۰-۲-۴-۳
۸۰ شاخص کلی علائم مرضی ۱۱-۲-۴-۳
۸۰ شیوه و روند اجرا ۵-۳
۸۱ روش تجزیه و تحلیل اطلاعات ۶-۳
۸۱ ملاحظات اخلاقی ۷-۳

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۸۳ تجزیه و تحلیل اطلاعات دموگرافیک و توصیفی متغیرهای پژوهشی ۱-۴
۸۳ اطلاعات دموگرافیک گروه نمونه ۱-۱-۴
۸۴ شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و تحصیلات ۱-۱-۴
۸۴ شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و محل سکونت ۲-۱-۴
۸۵ شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و شغل ۳-۱-۴
۸۶ شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و چندمین فرزند بودن ۴-۱-۴
۸۶ اطلاعات توصیفی متغیرهای پژوهشی ۲-۱-۴
۸۷ شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و سن ۱-۲-۴
۸۷ شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و درآمد ۲-۲-۴
۸۸ شاخص های توصیفی خرده مقیاس های پرسشنامه SCL_90_R در گروه های ازدواج نکرده و ازدواج کرده ۳-۲-۴
۸۹ شاخص های توصیفی وضعیت بالینی افراد در پرسشنامه SCL_90_R در گروه های ازدواج نکرده و ازدواج کرده ۴-۲-۴

- ۴-۱-۲-۵- شاخص‌های توصیفی خرده‌مقیاس‌های پرسشنامه سازگاری بل در گروه‌های ازدواج نکرده و ازدواج کرده ۹۰
- ۴-۲- تجزیه و تحلیل داده‌ها در راستای فرضیه‌ها و سوال‌های پژوهش ۹۱

فصل پنجم: بحث و نتیجه‌گیری

- ۵-۱- بحث در چارچوب فرضیه‌های پژوهش ۹۶
- ۵-۱-۱- فرضیه اول ۹۶
- ۵-۱-۲- فرضیه دوم ۱۰۲
- ۵-۲- بحث کلی ۱۰۳
- ۵-۳- محدودیت‌های پژوهش ۱۰۵
- ۵-۴- پیشنهادها ۱۰۵
- ۵-۴-۱- پیشنهادهای پژوهشی ۱۰۵
- ۵-۴-۲- پیشنهادهای کاربردی ۱۰۶

منابع

- منابع فارسی ۱۰۹
- منابع لاتین ۱۱۳

- پیوست‌ها ۱۱۴

فهرست جداول

عنوان	صفحه
۱-۲- میانگین سن ازدواج بر حسب جنس به تفکیک نقاط شهری و روستایی (۱۳۴۵-۱۳۸۵).....	۱۶
۲-۲- درصد جمعیت هرگز ازدواج نکرده در گروه های سنی مختلف بر حسب مناطق شهری و روستایی (۱۳۸۵).....	۱۶
۱-۴- شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و تحصیلات.....	۸۵
۲-۴- شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و محل سکونت.....	۸۵
۳-۴- شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و شغل.....	۸۶
۴-۴- شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و چندمین فرزند بودن.....	۸۷
۵-۴- شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و سن.....	۸۷
۶-۴- شاخص های توصیفی مربوط به وضعیت تاهل و درآمد.....	۸۸
۷-۴- شاخص های توصیفی خرده مقیاس های پرسشنامه SCL_90_R.....	۸۹
۸-۴- شاخص های توصیفی افراد نمونه آماری به تفکیک وضعیت تاهل و بر اساس شاخص های بالینی در نمره ی پرسشنامه SCL_90_R.....	۹۰
۹-۴- شاخص های توصیفی خرده مقیاس های پرسشنامه سازگاری بل در گروه های ازدواج نکرده و ازدواج کرده.....	۹۱
۱۰-۴- آزمون t مستقل برای معنا داری خرده مقیاس های پرسشنامه SCL_90_R دو گروه ازدواج نکرده و ازدواج کرده.....	۹۳
۱۱-۴- آزمون t مستقل برای معنا داری ابعاد پرسشنامه سازگاری بل برای دو گروه ازدواج نکرده و ازدواج کرده.....	۹۴
۱۲-۴- نتایج آزمون کای اسکوتر ابعاد پرسشنامه بل برای دو گروه ازدواج نکرده و ازدواج کرده.....	۹۵

فهرست اشکال

صفحه	عنوان
۲۴	شکل ۱-۲- عوامل موثر بر سلامت طبق نظریه ی OLOF.....
۳۷	شکل ۲-۲- نماد تآی چی نماد تآی چی

فهرست نمودار

صفحه	عنوان
۱۷	نمودار ۱-۲- نسبت جمعیت حداقل یکبار ازدواج کرده ده ساله و بیشتر به تفکیک جنس (۱۳۸۵-۱۳۴۵).....

فصل اول

مقدمه و بیان مسئله

۱-۱- مقدمه

ازدواج به عنوان مبنای شکل‌گیری خانواده، مناسک گذار افراد از جوانی به بزرگسالی و مهم‌ترین واقعه در زندگی فردی، همواره در افکار عمومی جامعه و در تحقیقات علمی و دانشگاهی مورد توجه قرار گرفته است. ازدواج یک نهاد اجتماعی و حقوقی مهم می‌باشد که از طریق فراهم کردن مجموعه خاصی از حقوق، امتیازات، تعهدات، مسئولیت‌ها و انتظارات نقشی جدید از روابط زناشویی پایدار حمایت می‌کند و موجب بقا و تداوم نهاد خانواده و ساختار اجتماعی می‌شود. ازدواج به همراه ساز و کارهای تحقق و نظم و ترتیبات مرتبط با آن، یکی از مهم‌ترین پدیده‌های اجتماعی، فرهنگی و زیستی است که هم متاثر از تحولات جامعه و هم تاثیرگذار بر آن می‌باشد (میشل؛ ترجمه اردلان، ۱۳۵۴).

خانواده در ایران به لحاظ تاریخی و اجتماعی یکی از اصلی‌ترین و موثرترین نهادهای اجتماعی است و بقای جامعه ایرانی بدون خانواده ممکن نبوده است و می‌توان گفت خانواده ایرانی همان جامعه ایرانی است (آزاد ارمکی، ۱۳۸۶).

این نهاد مهم طی چند دهه گذشته با تحولات زیادی به ویژه در زمینه سن ازدواج دختران مواجه شده است به گونه‌ای که مطابق با آمار، میانگین سن اولین ازدواج در زنان از ۱۸,۴ سال، در سال ۱۳۴۵، به ۲۳,۳ سال در سال ۱۳۸۵ رسیده است (سرشماری مرکز آمار ایران) که این امر سبب افزایش سن مجرد قطعی در ایران و

تبدیل شدن آن به یک مسئله و بحران اجتماعی شده و سلامت این قشر آسیب دیده به لحاظ تاثیری که بر فرد و جامعه بر جای می‌گذارد مورد توجه واقع شده است. لذا بررسی وضعیت سلامت روانی - اجتماعی این قشر جامعه که براساس آمار رو به تزاید است هدف عمده پژوهش حاضر می‌باشد.

۱-۲- بیان مسئله

ازدواج پیوند طبیعت با همه سادگی و عینیت آن و فرهنگ با همه پیچیدگی و ذهنیتش می‌باشد. ازدواج زن و مرد منشا تشکیل خانواده به عنوان کوچک‌ترین واحد اجتماعی است و در واقع یکی از پیچیده‌ترین روابط اجتماعی میان دو جنس مخالف در جهان طبیعت می‌باشد که دارای ابعاد و پیامدهای زیستی، روانی - اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و حتی سیاسی است و از منظر علوم مختلف نظیر روان‌شناسی، جامعه‌شناسی، انسان‌شناسی، جمعیت‌شناسی و... قابل مطالعه و بررسی می‌باشد. ازدواج آثار مستقیم و غیر مستقیمی را بر زندگی فردی و اجتماعی افراد بر جای می‌گذارد، هر چند که پدیده ازدواج نیز متقابلاً بر جامعه و فرد تاثیرگذار است (محبوبی منش، ۱۳۸۳).

ازدواج از دیدگاه جامعه‌شناسی پیمان و پیوند مقدسی است میان دو جنس مخالف بر پایه روابط پایای جنسی، عاطفی و معنوی بر اساس انعقاد قرارداد شرعی، اجتماعی و قانونی که تعهداتی را برای زوجین به وجود می‌آورد. راز و رمز فراهم‌سازی جامعه سالم در سالم‌سازی خانواده از طریق ازدواج نهفته است (ساروخانی، ۱۳۷۰). به لحاظ روانشناسی نیز ازدواج یک امر جهانی است که در تمام جوامع و در طول تاریخ وجود داشته و به یک مجموعه از نیازهای اساسی انسان پاسخ می‌دهد. بقای نسل و پرورش فرزندان، تحقق آرزوی دیرین کودکی برای پدر یا مادر بودن، دستیابی به عالی‌ترین سطح دوستی و صمیمیت دوره جوانی و بزرگسالی، ارتباط گرم و

دو جانبه عاطفی و جنسی و تقسیم کار و همکاری و همراهی در طول زندگی در شمار اساسی‌ترین کارکردهای خانواده است (لطف آبادی، ۱۳۸۵).

در شرع مقدس اسلام نیز ازدواج به عنوان عبادت و کامل‌کننده نصف دین از اهمیت و ارزش ویژه ای برخوردار می‌باشد و در حفظ سلامت جامعه و رسیدن به کمال مطلوب نقش مهمی را ایفا می‌کند (رجبیان و همکاران، ۱۳۸۰). از این رو پیامبر گرامی اسلام پیروان خود را به تسریع در ازدواج و ترک عزوبت دعوت می‌کند (محبوبی منش؛ به نقل از جامع الاخبار، ۱۳۸۳).

عبور از مرحله کودکی به بزرگسالی نیازمند دستیابی به هویت جنسی و نقش جنسیتی، به دست آوردن مفهوم روشنی از خود و رشد و استحکام آن و ارزش گذاشتن به خود (یا برخورداری از عزت نفس) است. مرد بودن یا زن بودن (نرینگی و مادینگی) به کیفیت‌هایی از شخصیت ارتباط دارد که ویژگی‌های یک مرد یا یک زن را تشکیل می‌دهند. وقتی به کسی مرد خطاب می‌شود این مفهوم نوعی از قضاوت‌های ارزشی را منعکس می‌کند که مبتنی بر ارزیابی خطاب‌کننده از ویژگی‌های شخصیتی و رفتاری یک مرد است. همین طور قضاوت یک زن درباره خود متأثر از معیارهایی است که در فرهنگ و جامعه برای زن وجود دارد. بنابراین رشد، مفهوم مرد بودن یا زن بودن در این معنا از مقوله یادگیری و فرهنگ است. هم چنین ایجاد هویت و دستیابی به یک تعریف منسجم از خود مهم‌ترین جنبه رشد روانی - اجتماعی دوران نوجوانی و جوانی است. انتخاب ارزش‌ها، باورها و اهداف زندگی شاخصه‌های اصلی هویت را تشکیل می‌دهند. اینکه فرد بداند کیست، چه چیزهایی برای او ارزش به حساب می‌آید و چه راه‌هایی را برگزیده است تا در زندگی دنبال کند جزئی از تلاش فرد برای کسب هویت است (لطف آبادی، ۱۳۷۹).

به طور کلی نهاد خانواده یکی از مهم‌ترین نهادهای جامعه انسانی است که با وجود تحولات گوناگونی که در آن رخ داده است همچنان کارکردهای مهمی را بر عهده دارد. ازدواج به عنوان مرحله‌ای از زندگی فرد به شدت از خاستگاه خانوادگی متأثر است و خود می‌تواند منجر به تشکیل خانواده جدید گردد. ازدواج پیوندی است که بعد از آن، انسان به نوعی تحول و رشد می‌رسد و انتخاب اولیه شرط بسیار مهمی برای ازدواج است. ازدواج علاوه بر پاسخگویی به نیازهای جنسی و عاطفی فرد، نیازهای اقتصادی، ارتباطات اجتماعی و فرهنگی او را نیز تنظیم می‌کند و به خاطر اهمیت و تأثیری که دارد به عنوان هنجاری پذیرفته شده در تمامی کشورهای دنیا به حساب می‌آید. آلن ژیراد ضمن بیان این نکته که در میان تمامی آداب، مراسم و وقایع اساسی زندگی انسان، ازدواج از اهمیت بسزایی برخوردار است، بیان می‌کند که هم از نظر فرد، هم از دیدگاه زیستی و هم از منظر اجتماعی هیچ نهادی نیست که همانند آن جهانی و از نظر غایت، ثابت و پایدار باشد. از این رو هیچ نهادی نیز همانند آن تحت تأثیر دگرگونی‌های اجتماعی قرار نمی‌گیرد (ساروخانی، ۱۳۷۰).

از آنجا که با پیچیده تر شدن جوامع انتقال از دوره کودکی به دوره بزرگسالی دشوارتر و مستلزم کسب آموزش‌ها و مهارت‌های بیشتری گردیده است فاصله میان بلوغ جنسی و بلوغ اجتماعی - اقتصادی در جوامع محسوس‌تر گشته، خود را در طولانی شدن دوره نوجوانی و افزایش سن ازدواج نشان داده است. به هر تقدیر، سن ازدواج در هر جامعه‌ای برحسب شرایط محیطی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خاص آن جامعه تعیین می‌گردد (بستان، ۱۳۸۵).

با توجه به اهمیت سن ازدواج و عوامل دخیل در آن، تبیین و توضیح الگوی سنی ازدواج و تغییرات آن در یک جامعه نیازمند نظریه‌ای است که این الگو را با فرد، خانواده و ساختارهای اجتماعی و فرهنگی پیوند دهد. رهیافت‌های نظری مختلفی برای تبیین زمان آغاز فرآیند ازدواج و تشکیل خانواده مطرح شده‌اند که از بین آنها

دو نظریه مبادله و نوسازی شناخته شده تر هستند. نظریه نوسازی، ترکیب دو نظریه، تکاملی قرن ۱۹ و نظریات کارکردی - ساختی قرن ۲۰ می باشد و پایه بسیاری از تحقیقات در زمینه تغییر و تحولات در نظام خانواده به ویژه سن ازدواج است. ویلیام جی گود در سال ۱۹۶۳ با بررسی تغییرات ساختی خانواده در سرتاسر جهان، تاثیر آن را بر سن ازدواج مورد بررسی قرار داده است. از نظر او فرآیندهای جهانی نوسازی، صنعتی شدن و شهر نشینی موجب تغییر در ساختار سنتی خانواده و توسعه خانواده های جدید از نوع اروپایی در سراسر جهان شده است. پیتر سی. اسمیت در دهه ۱۹۸۰ با این زمینه فکری نوسازی معتقد است که اگر چه عوامل موثر بر ساختار خانواده و نتایج آنها، پیچیده و برای جوامع غیر غربی متغیر است با این وجود حداقل یک نتیجه مشابه حاصل شده است: "تغییر اجتماعی به ازدواج دیرتر هم برای مردان و هم برای زنان در تقریباً تمامی زمینه های فرهنگی - اجتماعی مورد بررسی منجر شده است" (کنعانی، ۱۳۸۵).

فرآیند نوسازی با ترجیح خانواده هسته‌ای، فردمحوری (در مقابل خانواده محوری)، بهبود موقعیت زنان، گسترش تحصیلات عمومی، شهر نشینی و ازدواج‌های با انتخاب آزاد، تشکیل خانواده در سنین بالاتر را تشویق می کنند. آسان تر شدن تدارک زندگی مستقل در نوسازی کامل همانند صنعتی شدن می تواند کاهش سن ازدواج را به همراه داشته باشد (محمودیان، ۱۳۸۳).

در نظریه مبادله فرض اساسی آن است که مردم در انتخاب های خود منطقی اند و درصدد به حداکثر رساندن سود خود از انتخاب و برقراری رابطه با دیگران هستند که کارهای جورج هومنز و پیتر بلاو در این حوزه قرار می گیرند. بارتز و نای (۱۹۷۰) با کاربرد این نظریه در مورد ازدواج دو دسته عوامل تعیین کننده ازدواج را مشخص کرده اند:

۱- آنهایی که موجب می شوند ازدواج برای فرد رضایت بیشتری را نسبت به مجرد بودن تامین کند.